



Юлія Шаповал

*Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів
внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади*

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.21>
УДК 343.98 (477)

Юлія Шаповал

аспірантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади

У статті досліджено проблеми забезпечення незалежності судової влади та дисциплінарної відповідальності суддів в Україні. Проаналізовано правові та інституційні механізми, що гарантують автономію суддів у здійсненні правосуддя та їх підзвітність суспільству. Особлива увага приділяється дисциплінарному провадженню та процедурі звільнення суддів, а також співвідношенню національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Консультативної ради європейських суддів та практикою Європейського суду з прав людини. Виділено ключові проблеми дисциплінарної практики: недостатню конкретизацію підстав відповідальності, обмежену прозорість процедур, слабкі механізми апеляційного перегляду та часткову невідповідність міжнародним стандартам. Зазначено, що дисциплінарна відповідальність повинна застосовуватися суворо відповідно до закону, забезпечуючи баланс між незалежністю судді та його професійною підзвітністю. Запропоновано удосконалення законодавства, підвищення прозорості процесу та чіткі критерії оцінки поведінки суддів, що сприятиме зміцненню незалежності судової влади та довіри до правосуддя.

Об'єктом дослідження є система гарантій незалежності судової влади, а предметом – правова процедура дисциплінарної відповідальності суддів як складова цих гарантій. Мета даної статті (формулювання цілей дослідження) полягає в комплексному дослідженні правових механізмів дисциплінарної відповідальності суддів та визначенні ролі належної процедури як складової незалежності судової влади.

Ключові слова: незалежність судової влади, дисциплінарна відповідальність суддів, гарантії прав суддів, прозорість судових процедур, міжнародні стандарти, верховенство права.

Постановка наукової проблеми. Незалежність судової влади є одним із ключових принципів верховенства права та демократичного правопорядку. Її забезпечення неможливе без гарантій інституційної та персональної автономії суддів, включно з дотриманням належної правової процедури при притягненні суддів до відповідальності та при їх звільненні. Питання звільнення судді є надзвичайно чутливим, оскільки порушення процедурних норм може поставити під загрозу не лише права конкретного судді, а й довіру суспільства до судової системи в цілому. Сучасні стандарти правосуддя, в тому числі рекомендації Консультативної ради європейських суддів та практика Європейського суду з прав людини, підкреслюють необхідність забезпечення прозорості, об'єктивності та законної процедури звільнення суддів. Належна правова процедура є гарантією того, що судді можуть виконувати свої професійні обов'язки без страху перед свавіллям і тиском, що становить невід'ємну частину принципу незалежності судової влади.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Авторбравучасть виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, інсе відповідальності за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.





Об'єктом дослідження є система гарантій незалежності судової влади, а предметом – правова процедура дисциплінарної відповідальності суддів як складова цих гарантій. **Мета даної статті** (формулювання цілей дослідження) полягає в комплексному дослідженні правових механізмів дисциплінарної відповідальності суддів та визначенні ролі належної процедури як складової незалежності судової влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці адміністративного права ці питання вже були досліджені багатьма науковцями, зокрема такими вченими як В. Василенко, Л. Виноградова, І. Марочкін, Л. Москвич, О. Новак, С. Подкопаєв, В. Ріхтер, В. Теремецький, О. Хотинська-Нор, та ін. Однак, на даний час вказана тема залишається актуальною та не до кінця дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Незалежність судової гілки влади є однією з головних підвалин правової держави, яка забезпечує дотримання фундаментальних принципів верховенства права і є гарантією дотримання прав людини та основоположних свобод.

Незалежність судової влади та суду – це такий правовий режим відносин між судовою владою та іншими суб'єктами держави та суспільства, зокрема, іншими гілками державної влади, а також в межах самої судової влади, який би гарантував дійсне дотримання незалежності та безсторонності суду, а також таке його сприйняття суспільством¹.

Консультативна рада європейських суддів про вказане проголошує наступне:

«10. Незалежність судової влади є умовою забезпечення верховенства права та основоположною гарантією справедливого судового розгляду. На суддів «покладається відповідальність приймати остаточне рішення з питань життя людини, свобод, прав, обов'язків та власності громадян» (як це передбачено в Основних принципах ООН, що дістали відображення в Пекінській декларації, а також у статтях 5 та 6 Європейської конвенції з прав людини). Незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а для забезпечення правосуддя.../»

12. Незалежність судової влади передбачає повну неупередженість із боку суддів. При розгляді справи між будь-якими сторонами судді повинні бути неупередженими, тобто вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи необ'єктивності, які впливають або можуть сприйматися як такі, що впливають на здатність судді здійснювати судочинство незалежно. У цьому випадку незалежність судової влади є розкриттям фундаментального принципу: «Жодна особа не може бути суддею у власній справі». Значення цього принципу виходить далеко за межі окремої судової справи та її сторін. Судова влада повинна мати довіру не тільки з боку сторін у конкретній справі, а й з боку суспільства загалом. Суддя повинен не тільки бути насправді вільним від будь-якого неналежного зв'язку, упередження або впливу, але він чи вона також повинні бути вільними від цього в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана»².

Персональна незалежність кожного судді є похідною від інституційної незалежності судової влади, що становить один із фундаментальних принципів верховенства права. Судова влада, подібно до інших гілок державної влади, несе відповідальність як перед суспільством, так і у взаємодії з іншими владними інститутами. Автономія кожної гілки передбачає неможливість привласнення функцій іншої, а також вимагає дотримання взаємної поваги та усвідомлення того, що лише у сукупності вони формують єдність державної влади.

До гарантій забезпечення незалежності судді слід віднести, зокрема: особливий порядок призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; недоторканність та імунітет судді; незмінюваність судді; порядок здійснення правосуддя, визна-

Abstract: The article examines the issues of ensuring judicial independence and disciplinary responsibility of judges in Ukraine. It analyzes the legal and institutional mechanisms that guarantee judges' autonomy in administering justice while ensuring their accountability to society. Special attention is paid to disciplinary proceedings and the procedure for dismissing judges, as well as the alignment of national legislation with international standards, including the recommendations of the Consultative Council of European Judges and the case law of the European Court of Human Rights. The article identifies key problems in disciplinary practice, including insufficient specification of grounds for liability, limited procedural transparency, weak appeal mechanisms, and partial non-compliance with international standards. It emphasizes that disciplinary responsibility should be applied strictly in accordance with the law, maintaining a balance between judicial independence and professional accountability. The author proposes legislative improvements, enhanced procedural transparency, and clear criteria for evaluating judges' conduct, which would strengthen judicial independence and public trust in the judiciary.

¹ USAID в рамках Програми реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури: навч. посібн., 2021, м. Київ, С. 7.

² Про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів: Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (дата звернення: 01.09.2025).



чений процесуальним законом, таємниця ухвалення судового рішення; заборона втручання у здійснення правосуддя; відповідальність за неповагу до суду чи судді; окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів, установлений законом; належне матеріальне та соціальне забезпечення судді; функціонування органів судовіського врядування та самоврядування; визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також інші засоби їх правового захисту; право судді на відставку³.

Положення частини другої статті 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо⁴.

Так, у рішеннях Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 та від 05.11.2019 у справі № С-192/18 за позовами Європейської комісії проти Республіки Польщі зазначено, що вимога про незалежність судів має два аспекти. Перший аспект, який є зовнішнім за своєю суттю, вимагає, щоб відповідний суд виконував свої функції повністю автономно, без будь-яких ієрархічних обмежень або підпорядкування будь-якому іншому органу і не приймаючи розпоряджень чи вказівок з будь-якого джерела, захищаючись таким чином від зовнішнього втручання або тиску, які можуть вплинути на їх рішення. Другий аспект, який є внутрішнім за своєю суттю, пов'язаний з неупередженістю і має на меті забезпечити дотримання дистанції від сторін у справі та їх відповідних інтересів щодо предмета цього провадження. Цей аспект вимагає об'єктивності та відсутності будь-якого інтересу до результатів провадження, окрім суворого застосування верховенства права⁵.

За вказаних обставин, норми, які передбачають порядок та процедуру звільнення з посади судді повинні бути чіткими та такими, що не допускають подвійного тлумачення, з огляду на те, що до судді висуваються високі вимоги (як під час призначення на посаду, так і під час здійснення правосуддя), та вказані норми повинні виступати надійним гарантом від незаконних звільнень.

Відтак, одним з інструментів підтримки незалежності суддів є дисциплінарна відповідальність, яка повинна застосовуватися у суворій відповідності до закону та міжнародних стандартів. Це забезпечує баланс між свободою судді та його підвітністю суспільству, що є невіддільною складовою демократичного правопорядку. На вказаному аспекті слід зупинитись більш детально.

В Україні питання дисциплінарного провадження та звільнення суддів регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Законом України «Про Вищу Раду Правосуддя», а також іншими нормативно-правовими актами. Законодавство визначає конкретні підстави для звільнення, серед яких: систематичне порушення обов'язків, втрата здатності виконувати функції судді, вчинення дисциплінарного проступку або злочину.

Міжнародно-правові стандарти, зокрема рекомендації Консультативної ради європейських суддів, а також практика Європейського суду з прав людини, наголошують на тому, що на загальноєвропейському рівні недоцільним є прагнення до детальної регламентації всіх можливих видів поведінки суддів, які можуть бути підставою для дисциплінарного провадження. Надмірна конкретизація таких порушень може призвести до обмеження гнучкості правозастосування та не враховувати відмінностей правових систем держав – членів Ради Європи.

Відтак, конкретне визначення складів дисциплінарних проступків суддів, порядку та процедур притягнення до дисциплінарної відповідальності має здійснюватися на національному рівні. При цьому держава повинна враховувати власні правові традиції, структуру судової системи та особливості законодавчого регулювання. Такий підхід сприяє забезпеченню балансу між європейськими стандартами незалежності суддів і суверенним правом кожної держави на формування внутрішнього механізму дисциплінарної відповідальності суддів.

Тобто, сучасні вимоги правового регулювання передбачають чітке закріплення в законодавстві поняття, видів та змісту дисциплінарного провадження.

Дисциплінарне провадження стосовно судді включає такі стадії: 1) попередню перевірку дисциплінарної скарги, вивчення матеріалів для встановлення ознак вчинення суддею дисциплінарного проступку, ухвалення рішення про залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги, відмову у відкритті дисциплінарної справи або відкриття дисциплінарної справи; 2) підготовку дисциплінарної справи до розгляду, розгляд дисциплінарної справи та ухвалення рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; 3) розгляд скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності⁶.

³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

⁴ Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 N 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2862-12#Text> (дата звернення: 03.09.2025). Втратив чинність від 01.01.2012.

⁵ Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025); Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 05.11.2019 у справі № С-192/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025).

⁶ Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025).



Кожна стадія дисциплінарного провадження щодо судді повинна передбачати гарантії безпеки певних блоків прав, які порушені в жодному разі бути не можуть.

Забезпечення чіткої послідовності стадій дисциплінарного провадження та дотримання встановлених процедур є критично важливим для гарантування прав судді та підтримання авторитету судової влади. Кожна стадія повинна реалізовуватися із суворим дотриманням принципів законності, об'єктивності та неупередженості, що забезпечує не лише належну оцінку фактів дисциплінарного проступку, а й захист прав і гарантій судді. Таким чином, дисциплінарне провадження виступає інструментом підтримання високих стандартів суддівської поведінки, одночасно поєднуючи функції превенції, корекції та зміцнення суспільної довіри до системи правосуддя.

Дисциплінарна відповідальність не може бути реалізована в кожному конкретному випадку без відповідної правозастосовної діяльності, яка спрямована на встановлення події проступку та його суб'єктів, забезпечує збір необхідних матеріалів та доказів, їх перевірку і, нарешті, визначає відповідність юридичної і фактичної підстав відповідальності (наявність складу проступку в конкретному діянні) і спосіб реагування на проступок⁷.

Важливою характеристикою інституту дисциплінарної відповідальності суддів є визначення його предмета, який істотно відрізняється від предмета судового контролю чи перегляду судових рішень. У межах дисциплінарного провадження об'єктом оцінювання виступає не саме судові рішення як результат правозастосування, що підлягає перевірці у порядку апеляційного чи касаційного оскарження, а професійна поведінка судді — тобто спосіб реалізації ним своїх повноважень, рівень сумлінності та дотримання встановлених законом процесуальних, етичних і професійних стандартів під час здійснення правосуддя. Такий підхід обумовлений тим, що дисциплінарна відповідальність спрямована не на перегляд змісту судового рішення, а на забезпечення високих стандартів суддівської діяльності як гарантії довіри суспільства до правосуддя.

Разом із тим, сам факт відсутності скасування ухваленого суддею рішення судом вищої інстанції не може розцінюватися як беззаперечне свідчення належного виконання ним професійних обов'язків. Незважаючи на формальну законність судового рішення, під час його ухвалення суддя міг допустити порушення норм матеріального чи процесуального права, які за своєю суттю утворюють склад дисциплінарного проступку. Відтак, навіть за умови чинності такого рішення зберігається можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у випадку встановлення фактів нена належного здійснення ним правосуддя або порушення вимог суддівської етики.

Відповідно до пункту 25 Київських рекомендацій щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії 2010 року «дисциплінарна відповідальність суддів не може бути наслідком змісту їхніх рішень або вироків, включаючи відмінності у юридичному тлумаченні між судами; наслідком прикладів суддівських помилок чи критики суддів»⁸.

Згідно з пунктом 19 Декларації щодо принципів незалежності судової влади (прийнята Конференцією голів Верховних судів країн Центральної та Східної Європи, від 14 жовтня 2015 року) «Добросовісне прийняття суддею рішення у справі по суті та із застосуванням закону не повинно призводити до звільнення судді з посади, навіть якщо рішення судді є помилковим, непопулярним або невідповідним для державних посадових осіб чи установ. Виходом для тих, хто не задоволений судовим рішенням, є подання апеляції відповідно до закону»⁹.

Критерії оцінювання поведінки судді у межах дисциплінарного провадження базуються на поєднанні правових, етичних та функціональних засад здійснення правосуддя. До основних показників належного виконання суддею своїх обов'язків відносять: дотримання принципів законності, неупередженості, незалежності, об'єктивності, рівності сторін у судовому процесі, а також високих стандартів професійної етики. Відхилення від цих стандартів може бути розцінене як дисциплінарний проступок за умови, що відповідні дії або бездіяльність судді свідчать про істотне порушення норм професійної поведінки, яке негативно вплинуло або могло вплинути на авторитет правосуддя.

Межі дисциплінарної відповідальності визначаються необхідністю забезпечення балансу між принципом незалежності судді та вимогами підзвітності й професійної доброчесності. З одного боку, недопустимим є втручання у зміст судового рішення чи оцінку доказів, адже це становить сферу виключної компетенції судді при здійсненні правосуддя. З іншого боку, дисциплінарне провадження покликане гарантувати, що реалізація суддівських повноважень відбувається у межах закону, із дотриманням норм професійної етики та приписів Кодексу суддівської етики. Таким чином, дисциплінарна відповідальність виконує превентивну та коригувальну функції, спрямовані на підтримання високих стандартів суддівської поведінки й підвищення рівня довіри до судової влади.

Дисциплінарна практика щодо суддів має важливе значення для забезпечення стабільності судової системи та формування єдиних стандартів професійної діяльності у сфері правосуддя. Аналіз рішень дисциплінарних органів свідчить, що їхня роль полягає не лише у виявленні та покаранні випадків нена належної поведінки суддів, а й у виробленні усталених підходів до тлумачення меж суддівської незалежності, професійної доброчесності та відповідальності. Систематичне застосування дисциплінарних механізмів сприяє утвердженню принципів відкритості, підзвітності й прозорості у діяльності судової влади, що, своєю чергою, підвищує рівень суспільної довіри до правосуддя.

⁷ Картузова І. О., Осадчий А. Ю. Адміністративно-процедурне право: навч.-метод. посіб. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. с. 123.

⁸ Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії, 23–25 червня 2010 року. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> (дата звернення: 05.09.2025).

⁹ Декларація щодо принципів незалежності судової влади від 14 жовтня 2015 року // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/userfiles/file/court_461/news/deklaraciya.pdf (дата звернення: 05.09.2025).



Таким чином, дисциплінарна відповідальність суддів є не лише інструментом реагування на факти порушення норм професійної поведінки, але й важливим елементом системи гарантій якісного та справедливого здійснення правосуддя. Її ефективна реалізація забезпечує підтримання належних етичних і правових стандартів суддівської діяльності, зміцнює авторитет судової влади та сприяє утвердженню верховенства права як фундаментального принципу демократичної держави.

Серед основних гарантій, що визначають ефективність та законність дисциплінарного процесу, виділяють:

Право на захист, що передбачає можливість судді ознайомитися з усіма матеріалами дисциплінарної справи, надавати пояснення, користуватися правовою допомогою та представляти власні інтереси протягом всього провадження.

Прозорість і об'єктивність процедур, відповідно до яких дисциплінарні органи зобов'язані діяти відкрито, аргументовано та без упередженості, суворо дотримуючись норм чинного законодавства.

Право на апеляційне оскарження рішень, що забезпечує можливість перевірки законності та обґрунтованості рішень дисциплінарного органу вищими інстанціями або у суді.

Заборону свавільного втручання, яка унеможливує будь-який вплив з боку інших гілок влади чи посадових осіб на хід дисциплінарного провадження та гарантує незалежність розгляду справи.

Також необхідно враховувати, що загальний строк давності притягнення судді до дисциплінарної відповідальності становить три роки. Перебіг цього строку розпочинається з дня вчинення дисциплінарного проступку — умисного або через недбалість діяння судді, яке полягає у порушенні його професійних обов'язків або поведінки, що не відповідає нормам суддівської етики та може слугувати підставою для дисциплінарної відповідальності (статті 56 та 106 Закону)¹⁰. Строк давності завершується після спливу трьох повних років з дня вчинення проступку, о 24 годині останньої доби цього періоду. Закон встановлює певні особливості обчислення строку давності, спрямовані на захист прав судді та забезпечення законності дисциплінарного провадження. Зокрема, до строку не включається час тимчасової непрацездатності, перебування судді у відпустці або тривалість дисциплінарного провадження. Крім того, частина дванадцята статті 109 передбачає виняток: якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлено факти, які можуть слугувати підставою для дисциплінарного стягнення, перебіг строку давності починається з дня набрання цим рішенням статусу остаточного.

Таким чином, строки давності дисциплінарного провадження є також важливим елементом захисту та виконують подвійне призначення: з одного боку, вони забезпечують своєчасне реагування на дисциплінарні порушення, а з іншого — гарантують збереження незалежності судді.

За вказаних обставин, забезпечення зазначених гарантій на кожному етапі дисциплінарного провадження сприяє підтриманню належного балансу між незалежністю судді та його підзвітністю, що є ключовим фактором зміцнення довіри до судової системи. Дотримання права на захист, принципів прозорості та об'єктивності процедур, а також можливість апеляційного оскарження рішень дисциплінарних органів створюють передумови для всебічного та справедливого аналізу фактів дисциплінарного проступку. Одночасно заборона свавільного втручання у розгляд дисциплінарної справи забезпечує незалежність оцінки поведінки судді та сприяє ефективному і законному функціонуванню дисциплінарних органів.

Однак, незважаючи на наявність нормативно-правового регулювання інституту дисциплінарної відповідальності суддів в Україні, практика його застосування свідчить про наявність низки проблемних питань, які безпосередньо впливають на рівень гарантування суддівської незалежності — одного з ключових елементів принципу незалежності.

На цьому тлі виокремлюється кілька основних викликів, які мають як нормативне, так і практичне підґрунтя:

Правова невизначеність підстав дисциплінарної відповідальності суддів: чинне законодавство, зокрема Закон України «Про судову систему і статус суддів», містить загальні формулювання щодо підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (наприклад, «незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору», «допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя», «порушення змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості» тощо), однак не передбачає чітких критеріїв або уніфікованого тлумачення таких понять. Відсутність конкретизації створює простір для суб'єктивізму та довільного трактування з боку дисциплінарних органів, що порушує принцип юридичної визначеності та передбачуваності правозастосування.

Недостатня прозорість дисциплінарних процедур: у ряді випадків судді, а також громадськість, позбавлені можливості отримати повну інформацію про зміст певного дисциплінарного провадження, його обґрунтування та мотиви прийняття рішень, висновків дисциплінарних інспекторів. Закритість процедур суперечить принципу відкритості правосуддя, закріпленому як на національному рівні (ст. 129 Конституції України), так і у практиці Європейського суду з прав людини, зокрема в рішенні у справі *Kurupcu v. Turkey* (2005), де вказано на важливість прозорості в контексті довіри до судової системи.

Обмеженість механізмів апеляційного перегляду дисциплінарних рішень: у межах чинної системи дисциплінарного провадження судді не завжди мають належні процесуальні інструменти для ефективного захисту своїх прав, включно з правом на апеляційне оскарження. Це ставить під сумнів дотримання базових елементів справедливого судового розгляду (fair trial), визначених статтею 6 Єв-

¹⁰ Про судову систему і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.09.2025).



ропейської конвенції з прав людини¹¹. У рішенні Oleksandr Volkov v. Ukraine(2013) ЄСПЛ вказав на системні порушення процедури притягнення судді до відповідальності, які суперечили як нормам національного права, так і міжнародним стандартам¹².

Невідповідність окремих норм міжнародним стандартам: чинне законодавство України не повною мірою відповідає положенням та рекомендаціям, викладеним у Висновках КРЕС, зокрема щодо незалежності органів, що приймають рішення про дисциплінарну відповідальність, а також гарантій недопущення будь-якого впливу на такі органи. Відсутність ефективної імплементації міжнародних стандартів знижує рівень довіри до судової влади з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів, а також може спричинити нові рішення ЄСПЛ проти України.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, підсумовуємо наступне: належна правова процедура при звільненні судді як наслідки дисциплінарних проваджень стосовно суддів є ключовим елементом забезпечення їх незалежності та гарантією дотримання верховенства права. Вона повинна передбачати чітке визначення підстав для звільнення, прозорість процесу, право на захист та рівноправне залучення всіх сторін. У цьому контексті особливе значення має наявність чіткої врегульованої законодавчої бази, яка б унеможливила довільне або будь-яке вмотивоване втручання у професійну діяльність суддів, особливо у сфері їхньої дисциплінарної відповідальності. З огляду на це, посилення гарантій незалежності суддів є не тільки внутрішньополітичним завданням, а й міжнародним зобов'язанням України перед Радою Європи, Європейським Союзом та іншими структурами, що здійснюють моніторинг стану дотримання принципу верховенства права. Удосконалення законодавчої бази, підвищення процедурної прозорості, забезпечення ефективних засобів правового захисту для суддів та запровадження чітких, об'єктивних критеріїв дисциплінарної відповідальності повинні стати основою для побудови ефективної та справедливої системи притягнення суддів до відповідальності. Такий підхід дозволить досягти балансу між відповідальністю та незалежністю суддів, водночас підвищивши рівень суспільної довіри до судової системи та зміцнивши її роль у забезпеченні конституційного порядку.

References:

- USAID v ramkakh Prohramy reformuvannia sektoru yustytii «Nove pravosuddia». Dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv: standarty, pidstavy i protsedury: navch. posibn., 2021, m. Kyiv, S. 7. [in Ukrainian].
- Pro standarty nezalezhnosti sudovoï vlady ta nezminiuvanosti suddiv: Vysnovok № 1 (2001) Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (data zvernennia: 01.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro sudoustriy i status suddiv: Zakon Ukraïny vid 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 01.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro status suddiv: Zakon Ukraïny vid 15.12.1992 N 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2862-12#Text> (data zvernennia: 03.09.2025). Vtratyv chynnist vid 01.01.2012 [in Ukrainian].
- Rishennia Velykoi Palaty Sudu Yevropeiskoho Soiuzu vid 24.06.2019 u spravi № S-619/18 za pozovom Yevropeiskoi komisii proty Respubliki Polshchi. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Rishennia Velykoi Palaty Sudu Yevropeiskoho Soiuzu vid 05.11.2019 u spravi № S-192/18 za pozovom Yevropeiskoi komisii proty Respubliki Polshchi. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro Vyschu Radu Pravosuddia: Zakon Ukraïny vid 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Kartuzova I. O., Osadchyy A. Yu. Administrativno-protsedurne pravo: navch.-metod. posib. Odesa: Yuryd. I-ra, 2008. 288 s. Kyivski rekomendatsii shchodo nezalezhnosti sudochynstva u Skhidnii Yevropi, na Pivdennomu Kavkazi ta u Serednii Azii, 23-25 chervnia 2010 roku. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Deklaratsiia shchodo pryntsyviv nezalezhnosti sudovoï vlady vid 14 zhovtnia 2015 roku // Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva, Kyiv, 2015. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/userfiles/file/court_461/news/deklaraciya.pdf (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. ETS №005 Rym, 4 lystopada 1950 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Oleksandr Volkov proty Ukrainy» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) vid 27 travnia 2013 r.(zaiava № 21722/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-191260%22%7D> (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.09.2025 / Рецензовано 16.10.2025 / Прийнято до друку 25.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Шаповал, Ю., (2025). Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 186-191. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.21>.

¹¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. ETS №005 Рим, 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.09.2025).

¹² Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 27 травня 2013 р.(заява № 21722/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-191260%22%7D> (дата звернення: 05.09.2025).